

ETHNOLOGHIA ON-LINE

Ετήσιο Επιστημονικό Ηλεκτρονικό Περιοδικό

Εκδοτική Επιμέλεια: Ελληνική Εταιρεία Εθνολογίας

An Annual Scholarly Electronic Journal

Published by the Greek Society for Ethnology

Η Ελληνική Παρουσία στην Τσεχία:

Από τους Πολιτικούς Πρόσφυγες στους Φοιτητές και τους Επιχειρηματίες.

Συγγραφείς - Authors: Γεωργία Σαρικούδη.

Πηγή - Source: Ethnologia on-line, Vol.: 6, Μάρτιος 2015 (σσ. 1-21) - March 2015 (pp. 1-21).

Εκδοτική Επιμέλεια: Ελληνική Εταιρεία Εθνολογίας - Published by: The Greek Society for Ethnology
www.societyforethnology.gr.

Επιτροπή Έκδοσης: Ελευθέριος Αλεξιάκης, Μαρία Κουμαριανού, Βασιλική Χρυσανθοπούλου - Editors:
Eleftherios Alexakis, Maria Koumarianou, Vassiliki Chryssanthopoulou.

Επικοινωνία - Contact: societyforethnology@yahoo.com.

Stable URL:

http://www.societyforethnology.gr/site/pdf/I_Elliniki_Parousia_stin_Tsechia.pdf.

Δευτέρα 02 Μαρτίου 2015 - Monday 02, March 2015.

Τα άρθρα που κατατίθενται στο *Ethnologia on line* αποτελούν πνευματική ιδιοκτησία των συγγραφέων τους. Άρθρα του *Ethnologia on line* που μεταφράζονται ή επανατυπώνονται αλλού οφείλουν να παραπέμπουν στην πρωτότυπη δημοσίευση.

Articles submitted to the journal are the intellectual property of the writer. Translations or reprints of articles from *Ethnologia On Line* should refer to the original publication.

Το ηλεκτρονικό περιοδικό *Ethnologia on line* αποτελεί ετήσια επιστημονική έκδοση της Ελληνικής Εταιρείας Εθνολογίας και εκδίδεται παράλληλα με το έντυπο περιοδικό σύγγραμμα *Εθνολογία*. Στόχος του είναι να προβάλλει το θεωρητικό και επιστημονικό υπόβαθρο μελετών που άπτονται του γνωστικού αντικειμένου της Ανθρωπολογίας και της Εθνολογίας και να δώσει την ευκαιρία σε επιστήμονες εθνολόγους και ανθρωπολόγους άμεσης παρουσίας της δουλειάς τους.

The electronic journal *Ethnologia On Line* is an annual scholarly publication of the Greek Society for Ethnology, distinct from its annual printed journal *Ethnologia*. Its aim is to stimulate and promote discourse in the disciplines of Anthropology and Ethnology with an emphasis on issues of theory and methodology, while also giving anthropologists and ethnologists a venue to present their work speedily.

ISSN: 1792-9628

Γεωργία Σαρικούδη, 03/2015

Η Ελληνική Παρουσία στην Τσεχία: Από τους Πολιτικούς Πρόσφυγες στους Φοιτητές και τους Επιχειρηματίες

Η Ελληνική Παρουσία στην Τσεχία: Από τους Πολιτικούς Πρόσφυγες στους Φοιτητές και τους Επιχειρηματίες

Περίληψη

Οι Έλληνες, που είναι εγκατεστημένοι στην Τσεχία, ανήκουν σε τρεις κατηγορίες: η πρώτη περιλαμβάνει τους πρόσφυγες του ελληνικού Εμφυλίου οι οποίοι έφτασαν εκεί το 1949 και τους απόγονους τους· η δεύτερη είναι οι φοιτητές-υπότροφοι του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας που στέλνονταν στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης από το 1960 κι έπειτα· και η τρίτη είναι οι Έλληνες που, μετά το 1990 και την πτώση του σοσιαλιστικού καθεστώτος, πήγαν στην Τσεχία ως μετανάστες με σκοπό να δημιουργήσουν μian επιχείρηση. Πρόκειται, λοιπόν, για τρεις κατηγορίες ανθρώπων, οι οποίοι έφτασαν στην Τσεχία σε διαφορετικούς χρόνους, με διαφορετικά κίνητρα, διαφορετικά βιώματα και πιστεύω. Όσοι πήγαν εκεί μετά τους πρόσφυγες προσπάθησαν -και προσπαθούν ακόμη- να ενταχθούν στην ελληνική κοινότητα, καθώς είχαν να αντιμετωπίσουν τον ανταγωνισμό και την καχυποψία ορισμένων προσφύγων. Σκοπός του άρθρου είναι να παρουσιάσει τα χαρακτηριστικά των δύο ομάδων, να επισημάνει τις ομοιότητες και τις διαφορές τους, καθώς και τη σχέση τους με τους ήδη εγκατεστημένους εκεί Έλληνες.

Λέξεις κλειδιά: πολιτικοί πρόσφυγες, Εμφύλιος, φοιτητές, ΚΚΕ, μετανάστες, επιχειρηματίες, Τσεχία/ Τσεχοσλοβακία.

Γεωργία Σαρικούδη, 03/2015

Η Ελληνική Παρουσία στην Τσεχία: Από τους Πολιτικούς Πρόσφυγες στους Φοιτητές και τους Επιχειρηματίες

Abstract:

The Greeks that settled in the Czech Republic fall into three categories: the first is the refugees from the Greek civil war, who arrived in Czechoslovakia in 1949, and their descendants; the second consists of students, scholars of the Communist Party of Greece (CPG) who were sent to Eastern Europe from 1960 onwards; and the third group is those who, after 1990 and the fall of the socialist regime, went to the Czech Republic as immigrants in order to establish a business. These three groups arrived at different times in the Czech land, with different motivation and having different experiences and beliefs. This thesis questions the relationships between these groups. The Greek communities in Czechoslovakia consisted purely of refugees until the mid of 1960's. From there on, its composition changed and other Greeks began to arrive. At first it was the students who were sent as fellows by the CPG and after 1990 those who intended to conduct business in Eastern Europe. Their arrival changed the hierarchies in the greek communities and the newcomers faced competition and distrust from some refugees. The aim of this article is to present the characteristics of the three groups, to identify similarities and differences between them and the way they treated each other.

Keywords: refugees, Civil War, students, KKE, immigrants, businessmen, Czechoslovakia/ Czech Republic.

Εισαγωγή

Η παρουσία των Ελλήνων στην Τσεχία χρονολογείται από το 1949, όταν στα τέλη του καλοκαιριού άρχισαν να καταφθάνουν εκεί ομάδες προσφύγων του Ελληνικού Εμφυλίου¹. Αν και το θέμα της πολιτικής προσφυγιάς στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης δεν έχει αναλυθεί διεξοδικά², εντούτοις στο συγκεκριμένο άρθρο θα γίνει λόγος για δύο άλλες ομάδες Ελλήνων που εγκαταστάθηκαν προσωρινά ή μόνιμα στα εδάφη της Τσεχίας και για τις οποίες δεν έχει γίνει μέχρι στιγμής καμία αναφορά. Πρόκειται για τους φοιτητές που από το 1960 στέλνονταν εκεί για σπουδές με υποτροφία του ΚΚΕ και για μετανάστες που άρχισαν να δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά στην Τσεχία μετά την πτώση του σοσιαλιστικού καθεστώτος. Στα πλαίσια αυτού του άρθρου θέλω να αναδείξω τις διαφορετικές εκδοχές «ταυτότητας» και «συλλογικότητας» που δημιουργούνται σε συνθήκες διασποράς.

Πριν προχωρήσουμε, ωστόσο, στην εξέταση του κυρίως θέματος, είναι απαραίτητη μια συνοπτική αναφορά στο ζήτημα των προσφύγων του Εμφυλίου, έτσι ώστε να γίνει κατανοητό το πλαίσιο μέσα στο οποίο προσπάθησαν αργότερα να ενταχθούν τόσο οι φοιτητές όσο και οι επιχειρηματίες.

¹ Το άρθρο αυτό βασίζεται στη διδακτορική μου διατριβή που υποστηρίχθηκε στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και είχε τίτλο «*Οψεις της ζωής των Ελλήνων στην Τσεχία (πρώην Τσεχοσλοβακία): μια ανθρωπολογική προσέγγιση*». Ευχαριστώ θερμά την επιβλέπουσά μου Αλεξάνδρα Μπακαλάκη και τον δάσκαλό μου, Γιώργο Αγγελόπουλο, για τις εύστοχες παρατηρήσεις και την καθοδήγησή τους σε όλα τα στάδια της εργασίας μου.

² Το θέμα του Εμφυλίου άρχισε μόλις τη δεκαετία του 1980 να απασχολεί συστηματικά την ακαδημαϊκή βιβλιογραφία. Μέχρι τη δεκαετία του 1990 οι μελέτες για τον Εμφύλιο ήταν σχεδόν αποκλειστικά ιστοριογραφικές και τον αντιμετώπιζαν ως ιστορικό πολιτικό γεγονός και όχι τόσο ως σύνολο βιωμάτων των απλών ανθρώπων (Βουτυρά, Δαλκαβούκης, Μαραντζίδης, Μποντίλα 2005: ix). Από το 1990 και μετά αρχίζει σταδιακά να επικρατεί η αντίληψη πως ένας Εμφύλιος πόλεμος δεν διεξάγεται μόνο στα πεδία των μαχών από ένστολους μαχητές, αλλά και στις γειτονιές, στις οικογένειες: τα μέτωπα του είναι, δηλαδή, πολλαπλά. Οι νέες μελέτες μετατοπίζουν το ενδιαφέρον τους από τη διπλωματική και πολιτική ιστορία προς την τοπική και κοινωνική ιστορία (Βόγλης, Τσίλαγα, Χανδρινός, Χαραλαμπίδης 2012: 10). Οι κοινωνικές αντιθέσεις, οι οικονομικές πρακτικές και οι πολιτισμικές διαφορές τοποθετούνται στο κέντρο της προσοχής των ερευνητών, και θέματα όπως η μαύρη αγορά, ο δωσιλογισμός, οι γυναίκες στην Αντίσταση, η ζωή στις Ανατολικές Χώρες συγκροτούν νέα ερευνητικά πεδία. Η συνεχής συζήτηση για τη δεκαετία του 1940 προκάλεσε μιαν ιστοριογραφική διαμάχη που αφορούσε βασικά ζητήματα της περιόδου, όπως την έναρξη του Εμφυλίου, το χαρακτήρα του ΚΚΕ και τη συνεργασία με τους κατακτητές. Η κριτική, ωστόσο, δεν ανέκοψε την έκδοση επιστημονικών μελετών για τη δεκαετία του 1940. Όλα εκείνα τα ζητήματα που είχε παραγκωνίσει και αποσιωπήσει η ιστοριογραφία αυτά τα 40-50 χρόνια μετά τη λήξη του Εμφυλίου, άρχισαν να εμφανίζονται σε επιστημονικά συνέδρια, διαλέξεις και αμφιθέατρα.

Οι Πρόσφυγες

Ο εκπατρισμός πενήντα χιλιάδων ατόμων από τις εστίες τους αντιπροσωπεύει μια σημαντική διάσταση της σύγχρονης ελληνικής Ιστορίας και τους κομμουνιστικού κινήματος. Οι πρώτες αποστολές που έφτασαν το καλοκαίρι του 1949 στην Τσεχοσλοβακία ήταν κυρίως ομάδες παιδιών, ηλικίας 3 έως 14 ετών, που είχαν μεταφερθεί εκεί μέσω της Αλβανίας και της Γιουγκοσλαβίας³. Οι εξελίξεις στον Ελληνικό Εμφύλιο πόλεμο είχαν καταστήσει σαφές ότι η Τσεχοσλοβακία (όπως και οι άλλες χώρες του σοβιετικού μπλοκ) δεν θα φιλοξενούσαν μόνο παιδιά, αλλά και ενήλικες. Στο διάστημα από τις 30 Αυγούστου έως τις 10 Σεπτεμβρίου 1949 με τέσσερις σιδηροδρομικές αποστολές, μεταφέρθηκαν στην Τσεχοσλοβακία 4.192 Έλληνες από το Μπούλκες της Γιουγκοσλαβίας και περίπου άλλοι 3.500 από την Αλβανία. Οι τελευταίοι μεταφέρθηκαν στην Τσεχοσλοβακία με πολωνικά πλοία από το λιμάνι του Δυρραχίου μέσω των Δαρδανελίων στη Σοβιετική Ένωση, και μέσω του Γιβραλτάρ στο λιμάνι Γκντανσκ της Πολωνίας κι από κει στην Ουγγαρία και την Τσεχοσλοβακία (Γιαννακάκης 2005 : 9).

Μετά την άφιξή τους οι πρόσφυγες τοποθετήθηκαν σε προσωρινά καταλύματα, όπου πέρασαν από ιατρικές εξετάσεις. Τα περισσότερα από τα παιδιά έπασχαν από πνευμονικές και δερματικές παθήσεις. Αφού πέρασαν ένα ορισμένο διάστημα σε θεραπευτήρια και νοσοκομεία, στη συνέχεια τοποθετήθηκαν ανάλογα με την ηλικία τους σε σαράντα συνολικά παιδικούς σταθμούς. Τα κτίρια στα οποία στεγάζονταν αυτοί οι σταθμοί ήταν παλιά αρχοντικά και πύργοι. Από τους ενήλικες όσοι κρίθηκαν υγιείς και ικανοί να εργαστούν στάλθηκαν στις ορεινές περιοχές της βόρειας Μοραβίας (Κρνοβ, Γέσενικ) κοντά στα πολωνικά σύνορα. Οι περιοχές αυτές ήταν αραιοκατοικημένες, καθώς οι γερμανικής καταγωγής κάτοικοί τους είχαν εκδιωχθεί μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Επιπλέον, ήταν αγροτικές περιοχές, περιβάλλον οικείο για τους περισσότερους πρόσφυγες που προέρχονταν από την αγροτική Βόρεια Ελλάδα. Ωστόσο, οι περιοχές αυτές δεν μπορούσαν να καλύψουν τις ανάγκες για εργασία όλων των προσφύγων και γι' αυτό το τσεχοσλοβάκιμο κράτος ύστερα από συνεννόηση με την ελληνική κομμουνιστική οργάνωση προώθησε τους πρόσφυγες και σε άλλες βιομηχανικές πόλεις (Μπρνο, Οστράβα, Σούμπερκ και Ντβουρ Κράλοβε).

³ Συνολικά στην Τσεχοσλοβακία στα τέλη του 1949 βρίσκονταν 5.185 παιδιά (το ¼ περίπου σλαβομακεδονικής καταγωγής). «Εκθεση για την Ελληνική Προσφυγιά στην Τσεχοσλοβάκιμη Σοσιαλιστική Δημοκρατία - ΤΣΣΔ», Národní archiv, Praha (NAP) (Εθνικό Αρχείο, Πράγα), KSC, ÚV, 100/3, (Κομμουνιστικό Κόμμα Τσεχοσλοβακίας - ΚΕ), κιβ. 140, φακ. 547.

Στα μέρη όπου εγκαταστάθηκαν οι πρόσφυγες δημιουργήθηκαν ελληνικές παροικίες. Οι πιο σημαντικές ήταν το Κρνοβ, το Μπρνο, η Οστράβα και αργότερα η Πράγα. Την οργάνωση των προσφύγων είχε αναλάβει η ελληνική κομμουνιστική οργάνωση ή αλλιώς το Ελληνικό Κομιτέτο (*Řecký Komitét*), σε συνεργασία με το τσεχοσλοβάκικο καθεστώς. Με βάση το πρότυπο του σοσιαλιστικού πατερναλισμού σύμφωνα με το οποίο το Κόμμα ως «σοφός πατέρας» είχε την υποχρέωση να προσφέρει στους πολίτες της χώρας του κοινωνικές παροχές (στέγη, εργασία, τροφή) και να επιλύει τα προβλήματά του (Verdery 1996: 24), οργανώθηκε και η ελληνική κομμουνιστική οργάνωση στην Τσεχοσλοβακία. Αυτή ρύθμιζε και έλεγχε τις περισσότερες πτυχές της καθημερινής ζωής των προσφύγων (από την εύρεση στέγης, εργασίας, εκπαίδευσης έως και τις επιλογές ερωτικού συντρόφου). Για τον έλεγχο της νομιμοφροσύνης των προσφύγων όσοι θεωρούνταν ύποπτοι παρακολουθούνταν στενά από μέλη (ή και μη μέλη) του Κόμματος, οι οποίοι ενημέρωναν την ηγεσία για τις κινήσεις των υπόπτων. Η παρακολούθηση των πολιτών, βέβαια, δεν ήταν χαρακτηριστικό μόνο της ελληνικής κομματικής οργάνωσης, αλλά ίδιον όλων των σοσιαλιστικών κρατών της Ανατολικής Ευρώπης (Glaeser 2011). Οι καθημερινές συναναστροφές, οι επιδόσεις στην εργασία και η συμμετοχή στις εκδηλώσεις που οργάνωνε το Κόμμα βρίσκονταν υπό τον πλήρη έλεγχο των μηχανισμών παρακολούθησης των προσφύγων και η ενεργός συμμετοχή αποτελούσε κριτήριο πίστης και αφοσίωσης στις αρχές του κόμματος και του σοσιαλισμού.

Στις παροικίες που εγκαταστάθηκαν οι πρόσφυγες προσπάθησαν να διατηρήσουν τη συνοχή τους μένοντας στις ίδιες γειτονιές με συγγενείς και συντοπίτες και δημιουργώντας σχέσεις φιλίας και κουμπαριάς αναμεταξύ τους. Το νέο περιβάλλον, ενδεχομένως, γέννησε αισθήματα ανασφάλειας στους πολιτικούς πρόσφυγες που για να τα καταπολεμήσουν κατέφυγαν στην ενδογαμία, τη γειτονία, την ενδυνάμωση των υφιστάμενων (συγγενικών ή φιλικών) τους σχέσεων και τη δημιουργία νέων μέσω της κουμπαριάς. Η κομματική οργάνωση συχνά διοργάνωνε γιορτές και άλλες εκδηλώσεις για την ψυχαγωγία των προσφύγων και την ενίσχυση των δεσμών μεταξύ τους και της δημιουργίας νέων.

Η ελληνική παρουσία στην Τσεχοσλοβακία ήταν αμιγώς προσφυγική μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1960. Από εκεί κι έπειτα, η σύστασή τους άλλαξε καθώς και άλλοι Έλληνες άρχισαν να φτάνουν στην Τσεχοσλοβακία.

Νέες Αφίξεις. Οι Υπότροφοι των Κομμάτων

Η μετακίνηση νεαρών Ελλήνων προς την Τσεχοσλοβακία, με σκοπό την απόκτηση πτυχίου εντάσσεται σε ένα ευρύτερο και διαχρονικό φαινόμενο⁴. Σε γενικές γραμμές η ζήτηση για σπουδές σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων, που ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1980 (Κυπριανός 2010: 80-81), οφειλόταν στο χαμηλότερο συγκριτικά με τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης κόστος σπουδών. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις η επιλογή των χωρών αυτών βασιζόταν σε ιδεολογικούς λόγους και στη διαμεσολάβηση του ΚΚΕ.⁵

Το 1965 η ΕΔΑ⁶ (και από τα επόμενα χρόνια το ΚΚΕ) είχε έρθει σε συμφωνία⁷ με τα κομμουνιστικά Κόμματα των Λαϊκών Δημοκρατιών που προέβλεπε ότι κάθε χρόνο οι χώρες αυτές θα χορηγούσαν υποτροφίες σε Έλληνες φοιτητές, τους οποίους θα επέλεγε το ελληνικό Κόμμα. Για τους υπότροφους που στάλθηκαν σε χώρες εκτός της Τσεχοσλοβακίας δεν υπάρχουν στοιχεία⁸. Το 1965-66 έφτασαν στην Τσεχοσλοβακία οι πρώτοι πέντε φοιτητές σταλμένοι από την ΕΔΑ. Η αποστολή φοιτητών από την Ελλάδα στην Τσεχοσλοβακία σταμάτησε το 1967 με την επιβολή του δικτατορικού καθεστώτος των Συνταγματαρχών, αλλά ξεκίνησε εκ νέου μετά την πτώση του το 1974. Με την αποκατάσταση της Δημοκρατίας, το ΚΚΕ και από το 1982 και το ΠΑΣΟΚ⁹ άρχισαν να στέλνουν στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης φοιτητές, οι οποίοι προέρχονταν από διάφορα μέρη της Ελλάδας χωρίς να φαίνεται πως υπήρχε ιδιαίτερη προτίμηση για κάποια συγκεκριμένη περιοχή. Διακρίνεται, ωστόσο, μια προτίμηση για νέους από την επαρχία. Ενδεχομένως, επρόκειτο

⁴ Στην Ελλάδα, η απόκτηση πανεπιστημιακού πτυχίου συνδέθηκε -και ενδεχομένως εξακολουθεί να συνδέεται- με την εξασφάλιση μιας θέσης εργασίας στο δημόσιο τομέα και γενικότερα με την κοινωνική καταξίωση. Παρόλο που η πρωτοβάθμια εκπαίδευση τον 19^ο αιώνα ήταν υποτυπώδης, το ποσοστό φοίτησης στο πανεπιστήμιο ήταν αρκετά υψηλό και δεν περιοριζόταν σε παιδιά εύπορων οικογενειών. Πολλές οικογένειες με χαμηλό εισόδημα έκαναν, και μερικές κάνουν ακόμη, πολλές θυσίες, ώστε τα παιδιά τους να σπουδάσουν και να εξασφαλίσουν μια καλύτερη θέση εργασίας από τη δικιά τους (Τσουκαλάς 1977: 437-438 και Bakalaki 2006: 263). Μεγάλος είναι και ο αριθμός των Ελλήνων που επέλεξαν κάποιο ευρωπαϊκό πανεπιστήμιο ήδη από την εποχή της Τουρκοκρατίας (Σιδέρη 1989, Τσιρπανλής 1971, Κυπριανός 2006, Κιμουρτζής 2005).

⁵ Από τα στατιστικά στοιχεία της Unesco, που παρουσιάζει ο Κυπριανός για τις βασικές χώρες προορισμού των Ελλήνων φοιτητών τη χρονική περίοδο 1960-2001, απουσιάζουν οι αριθμοί για τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης μέχρι το 1997 (Κυπριανός 2010: 82).

⁶ Η ΕΔΑ (Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά) ιδρύθηκε το 1951 και ήταν το μεγαλύτερο αριστερό Κόμμα.

⁷ Αντίστοιχες συμφωνίες υπήρχαν και με άλλες χώρες (όπως το Αφγανιστάν, η Κούβα, οι Αραβικές χώρες κα). Δε γνωρίζω αν υπήρχε αμοιβαία ανταλλαγή φοιτητών.

⁸ Οι υποτροφίες αυτές δίνονταν στο πλαίσιο του ανταγωνισμού της Αμερικής με τις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού την εποχή του Ψυχρού Πολέμου. Σύμφωνα με την Lowe Morna Colleen από το 1950 έως την αλλαγή του καθεστώτος περίπου δύο εκατομμύρια φοιτητές από τις Αφρικανικές χώρες σπούδασαν στην πρώην Σοβιετική Ένωση (Lowe Morna 1988: 56).

⁹ Υπότροφους του ΠΑΣΟΚ δε συνάντησα καθόλη τη διάρκεια της παραμονής μου στην Τσεχία. Ενδεχομένως οι περισσότεροι μετά το πέρας των σπουδών τους επέστρεψαν στην Ελλάδα, όπου το ΠΑΣΟΚ ήταν κυβέρνηση από το 1981, και ίσως να ανέλαβαν κάποια διοικητική θέση. Επομένως, οι πληροφορητές μου ήταν όλοι υπότροφοι του ΚΚΕ.

για παιδιά φτωχών οικογενειών τα οποία δεν θα μπορούσαν να σπουδάσουν εκτός αν έπαιρναν υποτροφία.

Το ΚΚΕ προσέβλεπε στη μόρφωση των επίδοξων στελεχών του¹⁰, ώστε με την επιστροφή τους, να είναι σε θέση να αναλάβουν θέσεις σε σημαντικούς τομείς του κομματικού μηχανισμού. Ήδη από το 1950 το Κόμμα είχε θέσει στόχο τη διαπαιδαγώγηση των νεαρών μελών της προσφυγικής κοινότητας προκειμένου «να συμβάλλουν στη νίκη της κομμουνιστικής επανάστασης στην Ελλάδα, ή να δημιουργήσουν κατάλληλο έδαφος για την ηγετική ελίτ της μελλοντικής ‘σοσιαλιστικής Ελλάδας» (Χράντετσκι 2007: 58). Όπως επισημαίνει ο Manitakis (2004), ακόμη και στις αρχές του Εμφυλίου, δηλαδή σε μια περίοδο στην οποία το ΚΚΕ χρειαζόταν όλο του το δυναμικό, έδωσε τη συγκατάθεσή του σε ορισμένα μέλη του προκειμένου να φύγουν για σπουδές στη Γαλλία με υποτροφία. Προτεραιότητα του Κόμματος, λοιπόν, ήταν η «πρόοδος» των στελεχών του, τα οποία θα λειτουργούσαν ως στυλοβάτες στη δημιουργία της σοσιαλιστικής Ελλάδας¹¹.

Ακριβής αριθμός των υποτρόφων που σπούδασαν στην Τσεχοσλοβακία δεν είναι δυνατό να διαπιστωθεί. Επομένως οι πληροφορίες μου βασίζονται στις προφορικές μαρτυρίες κάποιων υποτρόφων που συνάντησα στην Πράγα και τη Θεσσαλονίκη. Οι περισσότεροι πήγαν στην Τσεχοσλοβακία στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Μόνο ένας πήγε το 1966 σταλμένος από την ΕΔΑ. Σύμφωνα λοιπόν με αυτούς, κάθε χρόνο στέλνονταν συνολικά 15 με 20 φοιτητές (από το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ) στα πανεπιστήμια της Τσεχοσλοβακίας (στην Πράγα, τη Μπρατισλάβα, την Όστραβα, το Μπρνο και το Πλζεν). Υπολογίζεται πως πάνω από 200 άτομα είχαν πάει από την Ελλάδα στην Τσεχοσλοβακία για σπουδές μέχρι το 1990. Από αυτούς σήμερα ζουν στην Τσεχία περίπου τριάντα άτομα, τα περισσότερα στην Πράγα και κάποιοι στο Μπρνο.

¹⁰ Σύμφωνα με την έρευνα των Αμηνά και Μαράτου-Αλιπράντη για τους επιστήμονες που επαναπατρίστηκαν από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, από το 1975 μέχρι το 1981 επέστρεψαν στην Ελλάδα περίπου 24.000 Έλληνες με σπουδές κυρίως στον ιατρικό κλάδο, το μηχανολογικό και ακολούθως στον οικονομικό και χημικό (Αμηνά και Μαράτου-Αλιπράντη 1983: 24- 125).

¹¹ Βέβαια, το 1948, όταν ο Δημοκρατικός Στρατός χρειαζόταν στρατιώτες, καθώς πολλοί είχαν φυλακιστεί, εξοριστεί ή σκοτωθεί, το ΚΚΕ ζήτησε από τα μέλη του που σπούδαζαν στη Γαλλία είτε να επιστρέψουν και να ενταχθούν στο ΔΣΕ είτε να πάνε στις Λαϊκές Δημοκρατίες, όπου το Κόμμα επιχειρούσε να ανασυγκροτήσει τις δυνάμεις του. Οι φοιτητές καλούνταν να πάρουν μια δύσκολη απόφαση καθώς τα προσωπικά τους σχέδια έρχονταν σε σύγκρουση με τις υποχρεώσεις τους απέναντι στο Κόμμα που υποστήριζαν. Ορισμένοι υπάκουσαν την εντολή και εγκατέλειψαν το πανεπιστήμιο για χάρη του αγώνα, ενώ άλλοι αρνήθηκαν να το κάνουν και συνέχισαν τις σπουδές τους (Manitakis 2004: 105, 108- 109).

Χαρακτηριστικά των Φοιτητών

Σύμφωνα με τους πληροφορητές, προϋποθέσεις για την επιλογή των υποτρόφων ήταν οι σχολικές τους επιδόσεις, το αριστερό φρόνημα της οικογένειάς τους, καθώς και η δική τους ενεργή συμμετοχή στην οργάνωση της νεολαίας του Κόμματος. Κατά κανόνα επρόκειτο για μέλη της ΚΝΕ· ωστόσο, υπήρχαν και εξαιρέσεις. Οι τοπικές κομματικές οργανώσεις ανακοίνωναν στους υποψήφιους φοιτητές πως έχουν επιλεγεί για να σπουδάσουν με υποτροφία στις Λαϊκές Δημοκρατίες λίγο πριν το τέλος της σχολικής χρονιάς.

Οι σπουδές αφορούσαν συγκεκριμένους τομείς (κυρίως οικονομία, γεωπονία, ιατρική, μηχανολογία και δημοσιογραφία) τους οποίους είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν οι μαθητές ανάλογα με την κλίση τους, με την προϋπόθεση βέβαια ότι η βαθμολογία τους στα σχετικά μαθήματα ήταν ικανοποιητική. Αν δεν υπήρχε διαθέσιμη θέση στον κλάδο που είχαν επιλέξει, καλούνταν να διαλέξουν κάποιον άλλον. Με βάση λοιπόν τις προτιμήσεις τους, οι κομματικές οργανώσεις τους έστελναν στα πανεπιστήμια της χώρας με τα ανάλογα τμήματα.

Το ποσό της υποτροφίας που παρείχε το τσεχοσλοβακικό κράτος ήταν 800 κορώνες το μήνα¹². Από αυτά οι φοιτητές πλήρωναν τα μισά για τη διαμονή στη φοιτητική εστία και το φαγητό τους στη λέσχη, καθώς και για τη μετακίνησή τους με τα μέσα μαζικής μεταφοράς. Τα υπόλοιπα με δυσκολία έφταναν για τα προσωπικά τους έξοδα και τα παράπονα προς τα στελέχη του ΚΚΕ ήταν συχνά. Ορισμένοι πάντως, έφερναν μαζί τους κρυφά δολάρια, τα οποία αντάλλασσαν παράνομα στη μαύρη αγορά. Όπως ανέφερε ο Γιώργος Τζ. που πήγε στην Πράγα το 1982 για να σπουδάσει δημοσιογραφία, *«το μεγάλο ηθικό και κομματικό πρόβλημα ήταν ο πειρασμός της μαύρης αγοράς συναλλάγματος. Το Κόμμα την απαγόρευε, ωστόσο, παντού τη συναντούσες. Οι περισσότεροι, εκτιμώ, δεν άντεζαν στον πειρασμό»*.

Τον πρώτο χρόνο της παραμονής τους στην Τσεχοσλοβακία, οι φοιτητές παρακολούθησαν εντατικά μαθήματα τσέχικων και έκαναν μια γενικότερη προετοιμασία στα μαθήματα των κλάδων που είχαν επιλέξει. Τα περισσότερα μαθήματα και εργαστήρια απαιτούσαν παρακολούθηση και υπήρχε περιορισμός στον αριθμό των επιτρεπόμενων απουσιών. Οι αδικαιολόγητες απουσίες αναφέρονταν από τον διευθυντή της σχολής στον υπεύθυνο της κομματικής οργάνωσης και εκείνος με τη σειρά του καλούσε τον εμπλεκόμενο φοιτητή για να δώσει εξηγήσεις. Εάν οι εξηγήσεις δεν

¹² Ο μέσος μισθός τη δεκαετία του 1980 ήταν περίπου 2-2.500 κορώνες, δηλαδή 100 ευρώ σημερινά χρήματα.

έπειθαν, υπήρχαν κυρώσεις, όπως η συμμετοχή σε εθελοντική εργασία ή σε ακραία περίπτωση η διακοπή των σπουδών, κάτι που όπως με διαβεβαιώνουν οι φοιτητές δεν είχε συμβεί.

Η κομματική οργάνωση του ΚΚΕ στην Τσεχοσλοβακία ήταν ο ενδιάμεσος κρίκος ανάμεσα στους φοιτητές και το τσέχικο κράτος. Στα μέλη της προσέτρεχαν οι υπότροφοι για να επιλύσουν όποιο πρόβλημα προέκυπτε με τις σπουδές τους (ανάγκη οικονομικής ενίσχυσης, αλλαγή κλάδου σπουδών, παράταση του χρόνου φοίτησης ή ακόμα και διακοπή των σπουδών). Τα μέλη της οργάνωσης που ήταν υπεύθυνα για τους υποτρόφους, έκριναν αν το εκάστοτε αίτημα ήταν σοβαρό και έπρεπε να διαβιβαστεί στο αρμόδιο τμήμα του τσεχοσλοβάκικου Υπουργείου Παιδείας ή μπορούσε να επιλυθεί μέσα στην ελληνική κομματική οργάνωση.

Η Σχέση των Φοιτητών με τους Πρόσφυγες

Οι υπότροφοι συναναστρέφονταν κυρίως τους συμφοιτητές τους, ενώ οι επαφές τους με τους πρόσφυγες ήταν λιγιστές και περιορίζονταν στους εορτασμούς των εθνικών επετείων. Οι φοιτητές γνώριζαν την ιστορία των προσφύγων, καθώς οι περισσότεροι είχαν σχέση με το κομμουνιστικό Κόμμα. Ωστόσο, τα σημεία επαφής τους στην καθημερινότητα ήταν ελάχιστα.

«Δεν είχαμε κάποιο συγκεκριμένο πρόβλημα με τους πρόσφυγες, αλλά εμείς εκεί είχαμε άλλο πρόγραμμα, άλλη καθημερινότητα, άλλα ενδιαφέροντα. Δεν είχαμε τα βιώματά τους, ούτε τον πόλεμο ούτε την εξορία γνωρίσαμε. Εμείς συχνάζαμε με τους συμφοιτητές μας στα καφέ και τις μπιραρίες γύρω από το πανεπιστήμιο, οπότε δεν ήταν αυτά μέρη που μπορούσες να συναντήσεις τους πρόσφυγες. Ακόμη κι αν ήταν γύρω σου, αν δεν τους ήξερες, όλοι μιλούσαν τσέχικα, πού να τους καταλάβεις. Τους Έλληνες τους βλέπαμε στις ελληνικές εορτές δυο τρεις φορές το χρόνο. Εκτός από ορισμένα άτομα, δεν ξέραμε, εγώ τουλάχιστον, τους υπόλοιπους. Έχω την αίσθηση όμως ότι και εκείνοι εμάς μας έβλεπαν περίεργα» εξηγεί ο Νίκος Χ., που είχε πάει στην Πράγα το 1982 ως φοιτητής.

Η απόσταση που κρατούσαν οι υπότροφοι από τα μέλη και τις εκδηλώσεις των παροικιών δεν έκανε καλή εντύπωση στους πρόσφυγες, οι οποίοι θεωρούσαν πως οι φοιτητές αδιαφορούσαν γι' αυτούς και για τους αγώνες τους. Κατά βάθος, όμως, αυτό που τους ενοχλούσε ήταν ότι οι φοιτητές, ιδίως μάλιστα οι πρώτοι που έφτασαν στα μέσα της δεκαετίας του 1960, θα επέστρεφαν στην Ελλάδα, την οποία εκείνοι είχαν αφήσει σχεδόν είκοσι χρόνια πριν και στην οποία δεν

μπορούσαν να γυρίσουν. Με άλλα λόγια, οι φοιτητές δεν μοιράζονταν το δικό τους τραύμα του ξεριζωμού. Επιπλέον, και η διαφορά ηλικίας έπαιξε ρόλο στην αμοιβαία αδιαφορία μεταξύ φοιτητών και προσφύγων. Οι μεσήλικοι πρόσφυγες δεν είχαν κοινά ενδιαφέροντα με τους εικοσάρηδες φοιτητές που έρχονταν τη δεκαετία του 1980 στην Τσεχοσλοβακία.

Προβληματικές, όμως, ήταν και οι σχέσεις των υποτρόφων με συμφοιτητές τους, που ήταν απόγονοι των πολιτικών προσφύγων. Ενώ με τους πρόσφυγες υπήρχε μια επιφυλακτικότητα και καχυποψία, οι σχέσεις τους με τους απογόνους των προσφύγων χαρακτηριζόταν από συγκρούσεις. Όσοι έφταναν μετά το 1982 και ήθελαν να μπουν στην ΚΝΕ τη βρήκαν διασπασμένη· ένα χρόνο νωρίτερα, το 1981, χωρίστηκε η ΚΝΕ στην ΚΝΕ των απογόνων των προσφύγων και την ΚΝΕ υποτρόφων. Τα προβλήματα που οδήγησαν στη διάσπαση ήταν, σύμφωνα με κάποιους πληροφορητές, λειτουργικά και ιδεολογικά. Σύμφωνα με τον Νίκο:

«Οι Έλληνες που έρχονταν εδώ, οι φοιτητές, θέλαμε να κάνουμε τις συνελεύσεις στα ελληνικά, ενώ εκείνοι που είχαν γεννηθεί στην Τσεχοσλοβακία μιλούσαν καλύτερα τσέχικα και ήθελαν να εκφραστούν σε αυτήν τη γλώσσα. Επομένως, η συνεννόηση ήταν δύσκολη. Άσε, που εγώ πιστεύω πως αν και εκείνοι είχαν όλο αυτό το πολιτικό αριστερό παρελθόν, εμείς ήμασταν πιο παθιασμένοι αριστεροί και ξέραμε καλύτερα την ορολογία του Κόμματος».

Επομένως, υπήρχε ένα χάσμα στην επικοινωνία. Επιπλέον, οι νεοαφιχθέντες φοιτητές υποστηρίζουν πως οι περισσότεροι από τους απογόνους των προσφύγων είχαν ενταχθεί στην ΚΝΕ υπό την πίεση της οικογένειας ή γιατί έτσι πίστευαν πως θα είχαν περισσότερες επαγγελματικές ευκαιρίες, χωρίς να συμμερίζονται το πάθος το δικό τους για τις αρχές του σοσιαλισμού. Γι' αυτό το λόγο επέλεξαν να χωρίσουν την ΚΝΕ σε δύο τμήματα, των υποτρόφων και των προσφύγων, κάτι που δυσaráστησε την κομματική οργάνωση, γιατί διασπούσε την ενότητα της κομματικής νεολαίας και την έκανε να φαίνεται αποδυναμωμένη.

Η στάση ορισμένων υποτρόφων απέναντι στους πρόσφυγες άλλαξε, όταν αυτοί αποφάσισαν να μη γυρίσουν στην Ελλάδα είτε γιατί παντρεύτηκαν στην Τσεχοσλοβακία είτε γιατί θεώρησαν πως οι προοπτικές επαγγελματικής αποκατάστασης εκεί ήταν καλύτερες. Έχοντας πάψει να είναι φοιτητές και βλέποντας τους περισσότερους συμφοιτητές τους να επιστρέφουν στους τόπους καταγωγής τους, άρχισαν να προσεγγίζουν τους πρόσφυγες. Η συμμετοχή στις εκδηλώσεις των παροικιών ήταν ένας τρόπος να ενισχύσουν και να δημιουργήσουν νέους δεσμούς με τους

υπόλοιπους Έλληνες που ζούσαν στην Τσεχία. Κάποιοι από τους υποτρόφους μάλιστα, διετέλεσαν στη συνέχεια μέλη του διοικητικού συμβουλίου της Ελληνικής Κοινότητας Πράγας.

Ωστόσο, δεν ήταν μόνο οι υπότροφοι που πήγαν από την Ελλάδα και εγκαταστάθηκαν στην Τσεχοσλοβακία: μετά το 1990 εμφανίζεται μία νέα ομάδα, αυτή των μεταναστών-επιχειρηματιών, που προσθέτει τη δική της δυναμική στην ελληνική παρουσία.

Μετανάστες - Επιχειρηματίες

Όπως είναι γνωστό, η οικονομία των σοσιαλιστικών χωρών εξαρτιόταν από έναν κεντρικό κρατικό σχεδιασμό, για τον οποίο υπεύθυνο ήταν το Κόμμα. Με την επικράτηση του σοσιαλιστικού καθεστώτος το 1948, οι μεγάλες ιδιωτικές επιχειρήσεις κρατικοποιήθηκαν και οι ανεξάρτητοι αγρότες οργανώθηκαν σε κρατικούς συνεταιρισμούς. Μετά την πτώση του σοσιαλιστικού καθεστώτος το 1990, και τη συνακόλουθη διείδυση της καπιταλιστικής αγοράς στην Τσεχία οι ευκαιρίες για την ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας άρχισαν να αυξάνονται (Mareš, Libor και Raboušic 1996: 79- 80). Η γεωγραφική θέση της Τσεχίας, στο κέντρο της Ευρώπης, σε συνδυασμό με το καλό οδικό δίκτυο και το υψηλών δεξιοτήτων και ταυτόχρονα φτηνό εργατικό δυναμικό έχουν καταστήσει την Τσεχία πόλο έλξης για τα ξένα κεφάλαια.

Μέχρι το 1990, ελάχιστες ελληνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνταν στην Ανατολική Ευρώπη.¹³ Την επόμενη δεκαετία, ωστόσο, το ελληνικό εμπόριο και ειδικότερα οι εξαγωγές προς τις χώρες των Βαλκανίων και της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης σημείωσαν αύξηση. Ήδη από τις αρχές του 1990, οι ελληνικές κυβερνήσεις θεωρούσαν πως οι χώρες αυτές θα μπορούσαν να

¹³ Για τους Έλληνες μετανάστες και τα επιχειρηματικά τους ανοίγματα στη Βόρεια Ευρώπη υπάρχουν δύο μελέτες, των Λίνα Βεντούρα και Βαγγέλη Καραμανωλάκη για στο Βέλγιο (1997) και των Hans Vermeulen, Marietta van Attekum, Toon Pennings και Flip Lindo (1985) για την Ολλανδία. Και οι δύο μελέτες εστιάζουν στην εργατική μετανάστευση στη Βόρεια Ευρώπη μετά το 1960. Προπολεμικά είχε δημιουργηθεί και στο Βέλγιο και την Ολλανδία μια μικρή κοινότητα ναυτικών και εμπόρων που ζούσαν κυρίως στα λιμάνια των χωρών, ενώ μετά το 1950 και ιδιαίτερα μετά το 1960 άρχισαν να καταφτάνουν εργάτες, για να δουλέψουν στα ορυχεία. Η κοινότητα που υπήρχε εκεί προπολεμικά είχε υψηλά ποσοστά εξωγαμίας, αφενός γιατί οι περισσότεροι ναυτικοί ήταν άντρες και αφετέρου γιατί η σύναψη γάμου με μια ντόπια (Βελγίδα ή Ολλανδέζα) ήταν μια στρατηγική που διευκόλυνε την εγκατάστασή τους, την επαγγελματική αποκατάστασή τους και την κοινωνική τους άνοδο (Βεντούρα 1997: 398). Μεταπολεμικά, ωστόσο, οι Έλληνες που πήγαν σε αυτές τις χώρες προτιμούσαν να παντρεύονται Ελληνίδες ή εγκαθίσταντο εκεί με τις οικογένειές τους, καθώς προτεραιότητά τους ήταν η βραχυπρόθεσμη παραμονή τους στην ξένη χώρα και η επιστροφή στην πατρίδα. Ορισμένοι από αυτούς που τελικά αποφάσισαν να μείνουν και να μην εργαστούν στο βιομηχανικό κλάδο, άνοιξαν τις δικές τους επιχειρήσεις (κυρίως εστιατόρια και καφενεία) βασιζόμενοι στις γνωριμίες και τα δίκτυα των συγγενών και φίλων. Σε αυτούς τους επιχειρηματικούς κλάδους (του εμπορίου και της εστίασης) στρέφονται και οι Έλληνες που φτάνουν στην Τσεχία μετά το 1990. Και εδώ σχεδόν όλοι οι μετανάστες είναι άντρες, αλλά συνεργάζονται κυρίως είτε με Τσέχους είτε με τις συζύγους τους, καθώς δεν στηρίζονται σε δίκτυα συγγενών και φίλων που ζούσαν εκεί από παλιά, όπως στις περιπτώσεις που εξετάζουν οι Βεντούρα και Vermeulen.

αποτελέσουν μια περιφέρεια, στην οποία οι επενδύσεις θα απέφεραν οικονομικά οφέλη στην Ελλάδα. Τα κίνητρα για το άνοιγμα (ή τη μετεγκατάσταση) επιχειρήσεων στα Βαλκάνια ήταν: το φθηνό εργατικό κόστος, οι φορολογικές ελαφρύνσεις ή απαλλαγές καθώς και η απουσία περιβαλλοντικών περιορισμών, στοιχεία που καθιστούσαν τις χώρες αυτές επιχειρηματικό παράδεισο και μάλιστα γεωγραφικά κοντινό (Λαμπριανίδης 2000: 238, 245).

Από τις 1.269 ελληνικές επιχειρήσεις που δημιουργήθηκαν μετά το 1990, η συντριπτική πλειοψηφία (το 81,64%) δραστηριοποιείται στις Βαλκανικές χώρες. Στην Τσεχία από την άλλη πλευρά, το 1998, υπήρχε μόλις το 0,32% του συνόλου των ελληνικών επιχειρήσεων (Λαμπριανίδης 2000: 248). Η μεγάλη απόσταση από την Ελλάδα ίσως είναι ο κυριότερος παράγοντας που αποθάρρυνε τους Έλληνες επενδυτές από το να «επιχειρήσουν» άνοιγμα στην Τσεχία.

Δημοσιευμένη μελέτη για την ελληνική επιχειρηματική παρουσία και δράση στα ανατολικοευρωπαϊκά κράτη δεν υπάρχει. Για την περίπτωση της Βουλγαρίας οι Alikí Angelidou και Dimitra Kofti έγραψαν πρόσφατα ένα άρθρο (2013), στο οποίο αναλύουν τους τρόπους με τους οποίους η επιχειρηματική κινητικότητα από την Ελλάδα στη Βουλγαρία αλλάζει το οικονομικό και κοινωνικό status αυτών που μετακινούνται. Το άρθρο εστιάζει κυρίως στους διευθυντές μεγάλων εταιρειών και τραπεζών και σε μικρότερο βαθμό στους ιδιοκτήτες μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Ο κύριος λόγος που οι επιχειρηματίες αποφασίζουν να μετακομίσουν σε αυτήν τη χώρα είναι τα φθηνά εργατικά χέρια, οι φορολογικές ευκολίες και η γειτνίαση με την Ελλάδα. Η βασική αιτία που κάνει τα διευθυντικά στελέχη να δεχτούν να αλλάξουν χώρα είναι τα κίνητρα που τους προσφέρουν οι εταιρείες: υψηλός μισθός, γρήγορη προαγωγή και άλλα προνόμια όπως στέγη, παροχή αυτοκινήτου με οδηγό κ.ά. Τους παρέχονται, δηλαδή, αμοιβές και επιμίσθια που στην Ελλάδα δεν θα τα έπαιρναν εύκολα.

Η περίπτωση των επιχειρηματιών στη Βουλγαρία διαφέρει από αυτήν της Τσεχίας. Στην Τσεχία οι μεγάλες ελληνικές επιχειρήσεις είναι σχεδόν αόρατες, οπότε δεν έχουμε στοιχεία για τα στελέχη τους ούτε για τις σχέσεις τους με τους ντόπιους και τους άλλους Έλληνες. Οι μικροί επιχειρηματίες έχουν εγκατασταθεί μόνιμα στην Τσεχία και ο λόγος ήταν κάποια ερωτική σχέση ή μια τυχαία συγκυρία. Τέλος, σύμφωνα με τις Angelidou και Kofti, οι επιχειρηματίες και τα διευθυντικά στελέχη στη Βουλγαρία φαίνεται να διαμορφώνουν μια ισχυρή ελληνική επιχειρηματική κοινότητα, όπου τα μέλη της αλληλοϋποστηρίζονται, ενώ στην Τσεχία οι επαφές που έχουν οι επιχειρηματίες μεταξύ τους δεν είναι πολλές. Οι περισσότεροι, μάλιστα, αγνοούν τις επιχειρήσεις που δεν ανήκουν στον κλάδο τους.

Το Προφίλ των Επιχειρηματιών

Ορισμένοι από αυτούς έφτασαν στα τέλη της δεκαετίας του 1990 ενώ άλλοι μετά το 2004 και την είσοδο της Τσεχίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Όλοι ήταν άντρες μεταξύ 25 και 40 ετών και οι επιχειρήσεις είχαν σχεδόν πάντοτε έδρα την Πράγα. Στη βιβλιογραφία της μετανάστευσης, οι οικονομικοί μετανάστες περιγράφονται ως άτομα που εργάζονται, συνήθως, σε τομείς που δύσκολα αναλαμβάνουν οι «ντόπιοι» και κυρίως αφορούν στην ανειδίκευτη εργασία¹⁴ με χαμηλή αμοιβή. Με άλλα λόγια, ο ερχομός τους καλύπτει τις κενές θέσεις εργασίας σε συγκεκριμένους τομείς (Παπαγεωργίου 2011: 263). Ένα πολύ μικρό ποσοστό αυτών εμφανίζει τάση προς την επιχειρηματική δραστηριότητα. Ωστόσο, οι Έλληνες μετανάστες στην Τσεχία δεν ενδιαφέρονται να εργαστούν κάπου ως υπάλληλοι· αντίθετα, πηγαίνουν εκεί με την προοπτική να δημιουργήσουν τη δική τους επιχείρηση και να αποκομίσουν από αυτήν αρκετά κέρδη.

Ένα πρώτο στοιχείο που φαίνεται να χαρακτηρίζει τους συγκεκριμένους επιχειρηματίες είναι η τυχαία επιλογή της χώρας. Σχεδόν κανείς δεν είχε προηγούμενη σχέση με την Τσεχία. Τις περισσότερες φορές το κριτήριο ήταν η σχέση ή ο γάμος με μια Τσέχα. Μπορεί η επιλογή της χώρας να ήταν τυχαία, αλλά το είδος της επιχείρησης που δημιούργησαν δεν ήταν τυχαίο. Επέλεξαν τομείς που είχαν άνθιση εκείνη την περίοδο στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (ταξιδιωτικά γραφεία, χώροι εστίασης, κέντρα αισθητικής) και συνδέονται με τις αλλαγές στις καταναλωτικές συνήθειες¹⁵. Η μετανάστευσή τους δηλαδή, ακολούθησε μια λογική «επιλογής» της επιχείρησης στη βάση της υπάρχουσας αγοράς. Ο Χρήστος Κ., τουριστικός πράκτορας τώρα στην Πράγα, αποφάσισε το 1997 χάρη σε μια τυχαία γνωριμία του με δυο Τσέχους να μεταναστεύσει:

«Δεν ήθελα να ασχολούμαι με τα χωράφια. Πίστευα ότι ο τουρισμός είναι το μέλλον. Ήθελα να κάνω κάτι πάνω σε αυτό. Όταν είχα δει εκείνους τους τουρίστες με το σάκο στην πλάτη τους να ψάχνουν πώς θα πάνε στο βουνό σκέφτηκα γιατί να μην είναι όλο αυτό οργανωμένο; Τους έπιασα κουβέντα, λίγα αγγλικά εκείνοι, λίγα εγώ και μου είπαν ότι στην

¹⁴ Οι Λαμπριανίδης και Αντιγόνη Λυμπεράκη (2005) επισημαίνουν πως οι Αλβανοί μετανάστες στην Ελλάδα εμφανίζουν μια τάση γρήγορης κινητικότητας· οι συγκεκριμένοι μετανάστες, δηλαδή, περνούν γρήγορα από την ανειδίκευτη εργασία (και συχνά από τη «μαύρη» εργασία) στην εξειδίκευση και τη σταθερή απασχόληση και μάλιστα με κοινωνική ασφάλιση.

¹⁵ Οι τομείς στους οποίους δραστηριοποιούνται οι ελληνικές επιχειρήσεις στην Τσεχία (ο τουρισμός, η διατροφή και τα ινστιτούτα ομορφιάς) είναι τομείς που σχετίζονται με τις αλλαγές στις καταναλωτικές συνήθειες των Τσέχων μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού. Μετά το 1990, οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης αποτέλεσαν τους νέους αγοραστές στην παγκόσμια αγορά. Αρκετές μελέτες (Thiessen 2002, Berdahl 1997 και Drakulić 1997) για την περίοδο του μετασοσιαλισμού εστίασαν στο ζήτημα της αλλαγής των καταναλωτικών συνηθειών πριν και μετά την αλλαγή του συστήματος. Η κατανάλωση σε αυτές τις περιπτώσεις χαρακτηρίστηκε ως μέρος ενός νέου τρόπου ζωής που ήθελαν οι Ανατολικοευρωπαίοι να υιοθετήσουν.

Τσεχία δεν είχε ακόμα πολλά οργανωμένα τουριστικά γραφεία. Δεν ήταν εύκολη απόφαση να φύγω από το χωριό μου, πόσο μάλλον για μια χώρα του εξωτερικού που δεν είχα ούτε συγγενείς ούτε γνωστούς. Είχα πει θα πάω και ό,τι γίνει. Το πολύ πολύ να μην καταφέρω κάτι και να γυρίσω. Ηρθα εδώ, έπιασα πρώτα επαφές με τους Έλληνες, γνώρισα και τη γυναίκα μου και όπως βλέπεις είμαι εδώ κοντά στα δεκαπέντε χρόνια».

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Φώτης Π., γυμναστής στο επάγγελμα, στην απόφασή του να μετακινηθεί έπαιξε ρόλο το γεγονός πως ήταν άνεργος αρκετά χρόνια και σκέφτηκε πως στην Τσεχία οι προοπτικές για την επαγγελματική του αποκατάσταση θα ήταν ίσως καλύτερες. Όπως εξηγεί και ο ίδιος στη συνέχεια, ένα ινστιτούτο ομορφιάς και εκγύμνασης ήταν μια επιχείρηση που είχε κέρδος, γιατί συνδεόταν με τις αλλαγές στις καταναλωτικές συνήθειες στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης μετά το σοσιαλισμό.

Τα τουριστικά γραφεία και τα ελληνικά εστιατόρια ανταποκρίνονται όχι μόνο στις νέες καταναλωτικές τάσεις αλλά και στην επιθυμία/ ανάγκη των επιχειρηματιών να αξιοποιήσουν τις σχέσεις τους με τον τόπο καταγωγής τους. Ο Χρήστος επιλέγει πρωτίστως, να διαφημίζει τις παραθαλάσσιες περιοχές του νομού του (ιδίως στη Λεπτοκαρυά, τον Πλαταμόνα, τους Νέους Πόρους και το Λιτόχωρο, προορισμοί που είναι ακόμη και σήμερα δημοφιλείς στους Τσέχους) και δευτερευόντως τα ελληνικά νησιά, όπως η Κρήτη, η Ρόδος, η Κέρκυρα και η Κως. Σκοπός του είναι η ενίσχυση της τουριστικής κίνησης του τόπου καταγωγής του και έπειτα της χώρας του¹⁶, όπως λέει.

Την επιθυμία να προβληθούν τα ελληνικά προϊόντα και να ενισχυθούν οι ελληνικές εξαγωγές προωθούν και οι ιδιοκτήτες εστιατορίων. Σε αυτά πουλάνε ελληνικά προϊόντα (ελιές, τυρί, ελαιόλαδο, κρασί κ.ά.) που εισάγουν από την Ελλάδα και φαγητά που φτιάχνουν στο εστιατόριο. Με αυτόν τον τρόπο θεωρούν πως κάνουν ευρύτερα γνωστά τα ελληνικά εδέσματα και τους Έλληνες παραγωγούς.

Η πλειοψηφία των επιχειρηματιών υποστηρίζει πως ένας από τους στόχους τους είναι να βοηθήσουν και τον «τόπο τους», εννοώντας την Ελλάδα. Αναφέρουν ως «τόπο» τους την Ελλάδα, παρόλο που κάποιοι από αυτούς έχουν εγκατασταθεί και έχουν κάνει οικογένειες στην Τσεχία εδώ

¹⁶ Η ενίσχυση από τους μετανάστες της πατρίδας τους δεν αφορά μόνο τους Έλληνες της Τσεχίας, ούτε είναι τωρινό φαινόμενο. Οι Gina Harlaftis (2007) και Βασίλης Καρδάσης (2009) περιγράφουν πως οι Έλληνες έμποροι του 19^{ου} αιώνα συνήθιζαν να συνεργάζονται με ελληνικά εμπορικά πλοία των νησιών του Αιγαίου και του Ιονίου και φρόντιζαν παράλληλα να στέλνουν χρήματα στους δικούς τους στην Ελλάδα, να ιδρύουν σχολεία και να βοηθούν με όποιον τρόπο μπορούσαν τον τόπο καταγωγής τους.

και είκοσι περίπου χρόνια. Ο Χρήστος μάλιστα, μου ανέφερε πως όταν παντρεύτηκε, πούλησε το οικοπέδο που είχε στη Λεπτοκαρυά, για να μπορέσει το ζευγάρι να αγοράσει σπίτι στην Πράγα. Αυτό σημαίνει ότι από τα πρώτα χρόνια της ζωής του εκεί είχε αποφασίσει πως η εγκατάστασή του στην ξένη χώρα δεν θα είναι προσωρινή, αλλά θα είχε μόνιμο χαρακτήρα.

Στις περιπτώσεις των επιχειρηματιών στην Τσεχία, οι συγγενείς που μετέχουν στις επιχειρήσεις τους είναι τις περισσότερες φορές οι Τσέχες σύζυγοι. Τόσο ο Χρήστος όσο και ο Φώτης είναι συνέταιροι με τις γυναίκες τους. Στην περίπτωση του Φώτη, το κατάστημα ανήκει στη Γίτκα, ενώ το κεφάλαιο είναι του Φώτη. Καμία από τις δύο συζύγους δεν πληρώνεται για την εργασία που προσφέρει, καθώς αυτή μεταφράζεται ως «βοήθεια», παρόλο που ο όγκος δουλειάς που κάνουν ανταποκρίνεται στη δουλειά που θα έκανε ένας έμμισθος υπάλληλος.

Σύμφωνα με την ελληνική εθνογραφία, η κατεξοχήν άμισθη γυναικεία εργασία είναι η φροντίδα του οικιακού χώρου αλλά και η συμμετοχή της στην οικογενειακή επιχείρηση (και παλιότερα η δουλειά στα χωράφια)¹⁷. Στην περίπτωση του Φώτη και του Χρήστου, ο χώρος στον οποίο παρέχεται η άμισθη εργασία δεν είναι ο χώρος του σπιτιού (και οι δύο έχουν οικιακή βοηθό) αλλά η επιχείρηση. Ο Χρήστος, όταν μιλάει για τη συνεργασία του με τη γυναίκα του, την παρουσιάζει αρμονική χωρίς διαφωνίες, αλλά ο Φώτης, όπως αναφέρει ο ίδιος, αρκετές φορές έχει συγκρουστεί με τη σύντροφο του, η οποία θέλει να επιβάλει την άποψή της σε θέματα λειτουργίας του κέντρου ομορφιάς. Αν η διαφωνία είναι έντονη, μπορεί να οδηγήσει σε σύγκρουση και υπάρχει ο κίνδυνος η συνεργασία να διαλυθεί και να διαταραχτεί η οικογενειακή τους σχέση και αντιστρόφως.

Οι περισσότεροι μετανάστες ξαφνιάστηκαν όταν εντόπισαν πως στην Τσεχία και ειδικότερα στην Πράγα υπάρχει μια ενεργή κοινότητα Ελλήνων. Επιδιώκουν να έχουν καλές επαφές με την κοινότητα είτε ενισχύοντας οικονομικά το περιοδικό που αυτή εκδίδει είτε κάνοντας καλύτερες τιμές στους Έλληνες που προτιμούν τα μαγαζιά τους. Οι πρόσφυγες, από την πλευρά τους, ισχυρίζονται πως είναι τακτικοί πελάτες των μαγαζιών που πωλούν ελληνικά προϊόντα, ωστόσο, οι περισσότεροι έχουν πάει ελάχιστες φορές. Παρόλο που μέσα στην κοινότητα των προσφύγων υπήρχαν από τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασής τους στην Τσεχοσλοβακία εντάσεις, ανταγωνισμοί και πολιτικές συγκρούσεις εντούτοις, όταν αντιπαραβάλλουν την ταυτότητα του πρόσφυγα με αυτήν των «άλλων» Ελλήνων, φαίνεται να συσπειρώνονται και να

¹⁷ Παραδείγματα ελληνικής εθνογραφίας που αναδεικνύουν τη σύνδεση της γυναίκας με τον οικιακό χώρο, βλ. Jill Dubisch 1986, Renée Hirschon 1989.

αλληλοϋποστηρίζονται. Στη συγκεκριμένη περίπτωση οι πρόσφυγες συσπειρώνονται και ενισχύουν τους «δικούς τους» επιχειρηματίες, δηλαδή τους πρόσφυγες που έχουν ανοίξει μια μικρή επιχείρηση, σε αντιδιαστολή με όσους έρχονται μετά το 1990. Επιπλέον, οι νεοεισελθόντες επιχειρηματίες προβάλλουν μια εικόνα του δραστήριου και οικονομικά εύρωστου ατόμου, εικόνα που, ακόμη κι αν δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, ξενίζει κάποιους από τους υπόλοιπους Έλληνες που ζουν εκεί. Μερικοί μάλιστα από τους επιχειρηματίες έγιναν μέλη της κοινότητας της Πράγας, παίρνουν μέρος στις εκδηλώσεις και εξέφρασαν την επιθυμία να γίνουν και διοικητικά μέλη, γεγονός που δυσαρέστησε ορισμένους πρόσφυγες. Βέβαια, υπήρχαν (και ίσως ακόμη να υπάρχουν) και πρόσφυγες που «καλοέβλεπαν» τους επιχειρηματίες. Άλλοι γιατί πίστευαν πως πρέπει να βοηθούν όποιον Έλληνα «ξεριζώνεται» από τον τόπο του και άλλοι γιατί τους θεωρούσαν υποψήφιους γαμπρούς για τις κόρες/εγγονές τους.

Όπως είναι φυσικό, μέσα στα χρόνια της συμβίωσης αυτών των ομάδων δημιουργήθηκαν σχέσεις φιλίας και σχέσεις ανταγωνισμού ανάμεσα σε όλες τις ομάδες που αποτελούν την κατηγορία «Έλληνες». Ωστόσο, η βασική διαφορά τους φαίνεται να είναι η τραυματική εμπειρία του Εμφυλίου, γεγονός που οι πρόσφυγες προβάλλουν σε κάθε δυνατή ευκαιρία, κάνοντας τους «άλλους» Έλληνες (δηλαδή τους μετανάστες και τους φοιτητές) να αισθάνονται αποκλεισμένοι, σαν να υπάρχει «μια αόρατη γραμμή που σε κάτι τέτοιες στιγμές, εμφανίζεται και σε ξεχωρίζει».

Συμπεράσματα

Στόχος αυτού του άρθρου ήταν να αναδείξει τις πολλαπλές όψεις της «ελληνικότητας» και τη δυναμική των μεταβολών μιας «συλλογικότητας» και μάλιστα σε συνθήκες διασποράς. Όπως φάνηκε από τα παραπάνω, η κατηγορία «Έλληνες της Τσεχίας» δεν είναι ομοιογενής και περικλείει πολλές διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό της. Μπορεί το τσέχικο ή το ελληνικό κράτος να τους θεωρεί ως μια ενιαία κοινωνική και πολιτισμική ομάδα, μπορεί ακόμη και οι ίδιοι να προωθούν προς τα έξω μια εικόνα ομοιογένειας, ωστόσο, στο εσωτερικό της αυτή η συλλογικότητα έχει αρκετές διαφοροποιήσεις. Οι ίδιοι, άλλωστε, οι όροι με τους οποίους κοινωνικά, πολιτικά και κανονιστικά περιγράφεται αυτή η «συλλογικότητα» παρουσιάζουν μια ενδιαφέρουσα δυναμική: από τους «πρόσφυγες» της δεκαετίας του 1950 φτάνουμε στην «φοιτητική κοινότητα» και στη «διασπορά» στη δεκαετία του 1990.

Τόσο οι Έλληνες επιχειρηματίες, όσο και οι φοιτητές διαφέρουν σε πολλά σημεία από τους πρόσφυγες. Πήγαν στην Τσεχία σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, κάτω από διαφορετικές

Γεωργία Σαρικούδη, 03/2015

Η Ελληνική Παρουσία στην Τσεχία: Από τους Πολιτικούς Πρόσφυγες στους Φοιτητές και τους Επιχειρηματίες

πολιτικές συγκυρίες και με διαφορετικά κίνητρα. Στις περιπτώσεις τους δεν υπάρχει το στοιχείο του βίαιου εκπατρισμού και του πολέμου. Δεν τους συνδέει δηλαδή ένα τραυματικό βίωμα, ώστε να αισθάνονται πως μοιράζονται μια κοινή εμπειρία, όπως οι πρόσφυγες. Επίσης, οι κατηγορίες αυτές των μεταναστών έχουν διαφορετική σχέση με την Ελλάδα. Έφυγαν από αυτήν με τη δυνατότητα να μπορούν να την επισκέπτονται όποτε θέλουν, ή ακόμη και να γυρίσουν πίσω ή να μεταναστεύσουν σε άλλη χώρα. Οι σύγχρονοι μετανάστες, όπως υποστηρίζουν οι Jonathan Xavier και Renato Rosaldo (2002), μπορούν να μετακινούνται συνεχώς, να τοποθετούνται σε διαφορετικούς χώρους ταυτόχρονα (πχ. Ελλάδα, Τσεχία) να ανήκουν, δηλαδή, σε πάνω από έναν κόσμο και χαρακτηρίζονται από την επιθυμία τους να κερδίσουν χρήματα. Αντίθετα, οι πρόσφυγες αν και έφυγαν με την υπόσχεση πως θα γύριζαν σύντομα, εντούτοις έζησαν στην ανατολική Ευρώπη σχεδόν τριάντα χρόνια μέχρι να καταφέρουν να ξαναδούν τον τόπο τους για πρώτη φορά. Γι' αυτούς η Ελλάδα ήταν ένας τόπος μακρινός στο χώρο και το χρόνο αλλά ζωντανός στις καθημερινές τους συζητήσεις. Το γεγονός αυτό φαίνεται πως είναι κεντρικό στοιχείο στις σχέσεις των προσφύγων με τις δυο κατηγορίες των νεοεισελθόντων και αναδεικνύει τις νέες δυναμικές που συγκροτούνται στις ελληνικές παροικίες.

Βιβλιογραφία

- Αμυρά Άννα, Λάουρα Μαράτου-Αλιπράντη, 1983, «Επαναπατρισθέντες Επιστήμονες από τις Χώρες της Ανατολικής Ευρώπης: 1960- 81», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 51: 120-152.
- Angelidou, Alikí και Dimitra Kofti, 2013, «Greek (ad)ventures in Sofia: Economic Elite Mobility and New Cultural Hierarchies at Europe's Periphery» στο Ger Duijzing (επιμ.), *Global Villages and Rural Ghettos*, Λονδίνο: Anthem Press, 191-208.
- Bakalaki, Alexandra, 2006. «A Different Kind of Knowledge? Learning Anthropology in the Greek University System», *Journal of Modern Greek Studies*, 24 (2): 257-283.
- Βεντούρα, Λίνα και Βαγγέλης Καραμανωλάκης, 1997, «Μετασχηματισμοί των Ελληνικών Παροικιών της Δυτικής Ευρώπης στον 20ό αιώνα: Οι Μετανάστες στο Βέλγιο», *Τα Ιστορικά*, 27: 391-408.
- Βόγλης, Πολυμέρης, Φλώρα Τσιλάγα, Ιάσοντας Χανδρινός, Μενέλαος Χαραλαμπίδης, 2012. «Εισαγωγή» στο Βόγλης Π., Φ. Τσιλάγα, Ι. Χανδρινός, Μ. Χαραλαμπίδης (επιμ.) *Η Εποχή των Ρήξεων. Η Ελληνική Κοινωνία στη Δεκαετία του 1940*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 7- 24.
- Βουτυρά, Ευτυχία, Βασίλης Δαλκαβούκης κ.ά. (επιμ.), 2005. *Το Όπλο Παρά Πόδα. Οι Πολιτικοί Πρόσφυγες του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου στην Ανατολική Ευρώπη*, Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Γιαννακάκης, Ήλιος, 2005. «Τα Όπλα Παρά Πόδα: η Εγκατάσταση των Προσφύγων στις Σοσιαλιστικές χώρες», στο Βουτυρά Ευτυχία, Βασίλης Δαλκαβούκης κ.ά. (επιμ.), *Το όπλο Παρά Πόδα. Οι Πολιτικοί Πρόσφυγες του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου στην Ανατολική Ευρώπη*, Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 3-18.
- Glaeser, Andreas, 2011. *Political Epistemics. The Secret Police, the Opposition and the End of East German Socialism*, Σικάγο και Λονδίνο: The University of Chicago Press.
- Κυπριανός, Παναγιώτης, 2010. «Φοιτητές και Διεθνής Αγορά Πτυχίων», *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 59: 59-90.
- Λαμπριανίδης, Λόης, 2000. «Η Επενδυτική Δραστηριότητα των Ελληνικών Επιχειρήσεων στις Χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης», στο Ελένη Ανδρικοπούλου, Γρηγόρης Καυκαλάς (επιμ.) *Ο Ενιαίος Ευρωπαϊκός Χώρος. Η Διεύρυνση και η Γεωγραφία της Ευρωπαϊκής Ανάπτυξης*, Αθήνα: Θεμέλιο, 236- 274.

- Λαμπριανίδης, Λότης, Αντιγόνη Λυμπεράκη, 2005. *Αλβανοί Μετανάστες στη Θεσσαλονίκη. Διαδρομές Ενημερίας και Παραδρομές Δημόσιας Εικόνας*, Αθήνα: Πατάκης.
- Lowe, Morna, Colleen, 1988. «Innocents Abroad», *Africa Report*, 33 (1): 56-58.
- Mareš Petr, Musil Libor, Lagislav Raboušic, 1996. «Values and the welfare in Czechoslovakia», στο Christopher Bryant και Edmund Mokrzycki (επιμ.) *The new Great Transformation? Change and continuity in East-Central Europe*, Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge, 78-98.
- Manitakis, Nicolas, 2004. «Struggling from Abroad: Greek Communist Activities in France during the Greek Civil War», στο Philip Carabott και Thanasis D. Sfikas (επιμ.), *The Greek Civil War. Essays on a Conflict of Exceptionalism and Silences*, Λονδίνο: Ashgate, 101-114.
- Παπαγεωργίου, Βασιλική, 2011. *Από την Αλβανία στην Ελλάδα. Τόπος και Ταυτότητα, Διαπολιτισμικότητα και Ενσωμάτωση. Μια Ανθρωπολογική Προσέγγιση της Μεταναστευτικής Εμπειρίας*, Αθήνα: Νήσος.
- Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος, 1977. *Εξάρτηση και Αναπαραγωγή. Ο Κοινωνικός Ρόλος των Εκπαιδευτικών Μηχανισμών στην Ελλάδα: 1830- 1922*, Αθήνα: Θεμέλιο.
- Verdery, Katherine, 1996. *What Was Socialism and What Comes Next?*, Πρίνστον: Princeton University Press.
- Vermeulen, Hans, Marietta van Attekum, Toon Pennings και Flip Lindo, 1990 [1985]. *Έλληνες στην Ολλανδία*, μτφρ: Ρίκη βαν Μπούσχοτεν, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Xavier Jonathan Inda και Renato Rosaldo, 2002. «Introduction: A world in Motion» στο Xavier Jonathan Inda και Renato Rosaldo (επιμ.) *The Anthropology of Globalization. A reader*, Oxford: Blackwell Publishing, 1-34.
- Χράντσετσνι, Πάβελ, 2007. *Η Ελληνική Διασπορά στην Τσεχοσλοβακία. Ίδρυση και Αρχικά Στάδια Ανάπτυξης (1948- 1954)*, μτφρ. Κώστας Τσίβος, Θεσσαλονίκη : Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου.

Αρχειακό Υλικό

- Národní Archiv, Praha (NAP) (Εθνικό Αρχείο, Πράγα), KSČ, ÚV, 100/3, (Κομμουνιστικό Κόμμα Τσεχοσλοβακίας – ΚΕ), κιβ. 140, φακ. 547.

Γεωργία Σαρικούδη, 03/2015

Η Ελληνική Παρουσία στην Τσεχία: Από τους Πολιτικούς Πρόσφυγες στους Φοιτητές και τους Επιχειρηματίες

Βιογραφικό

Η **Σαρικούδη Γεωργία** σπούδασε Ιστορία στη Φιλοσοφική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Έκανε μεταπτυχιακές σπουδές Κοινωνικής Ανθρωπολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Είναι Διδάκτωρ Κοινωνικής Ανθρωπολογίας από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο. Η διατριβή της είχε θέμα: *Όψεις της ζωής των Ελλήνων στην Τσεχία (πρώην Τσεχοσλοβακία): μια ανθρωπολογική προσέγγιση* και χρηματοδοτήθηκε από το πρόγραμμα Ηράκλειτος II. Μιλά αγγλικά, γαλλικά και τσέχικα. Τα ενδιαφέροντά της εντάσσονται σε ζητήματα μετανάστευσης, διασποράς, σοσιαλισμού και μετασοσιαλισμού.